

priopćenja – *communicationes*

ČOVJEK S POGLEDOM UNAPRIJED

In memoriam Bernhard Häring
(1912. – 1998.)

Stjepan Baloban, Zagreb

Bernhard Häring, jedan od najpoznatijih teologa moralista, umro je 3. srpnja 1998. godine u Njemačkoj u 86. godini života. Bio je povezan s Hrvati-
ma. Više hrvatskih teologa bili su u Rimu njegovi učenici.

Bernhard Häring rođen je 10. studenoga 1912. godine u Böttingenu u Južnoj
Njemačkoj kao jedanaesto od dvanaestero djece. Rođen je u dobrostojećoj se-
ljačkoj obitelji u kojoj je baštiniio smisao za zdravu tradiciju i međusobno razu-
mijevanje.

U brojnoj, ali pobožnoj i složnoj obitelji proveo je sretno djetinjstvo. Od
dvanaestero djece dvoje je umrlo u ranom djetinjstvu, a pet sestara su postale re-
dovnicama. Kao redovnice bile su veoma angažirane u odgoju, njezi bolesnika i
u radu sa oštećenima u razvoju¹.

Kao gimnazijalac Häring se zanimao za socijalno učenje Crkve pod vidom
socijalnog pitanja, a čitao je u to vrijeme posebno Maxa Webera i Wernera Som-
barta². U gimnaziji je napisao dramu »Die soziale Tat« (Socijalno djelo). Veliku
želju da postane misionar povjerio je prvi puta svojoj majci nakon Božića 1923.
godine³. S nakanom da postane misionar u Brazilu stupio je 1933. godine u re-
dovničku Družbu Presvetog Otkupitelja (redemptoristi). Tako se našao u Gars
am Innu, malom mjestu u okolici Münchena. Nakon što je završio redovite filo-
zofsko-teološke studije, 1939. godine bio je zaređen za svećenika. Na jednom
mjestu Häring piše da se za vrijeme teološkog studija veselio svim predmetima

¹ Usp. B. HÄRING, *Geborgen und frei. Mein Leben*, Herder, Herder im Breisgau 1997., str. 9–19.

² Usp. P. BERETTA, Sintesi e sviluppo della teologia del p. Bernhard Häring, u: *Chiamati alla libertà. Saggi di teologia morale in onore di Bernhard Häring*, (Tit. or. *In libertatem vocati estis. Miscellanea Bernhard Häring – StMor 15/1977*), Roma 1980., str. 380.

³ Usp. B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 14–15.

osim moralnoj teologiji⁴. Nakon svećeničkog ređenja odlučio je u ljetu 1939. godine otići kao misionar u Brazil. Neposredno prije nego što je trebao kupiti kartu za brod ušao je u njegovu sobu provincijal, njegov pretpostavljeni, koji mu je saopćio da profesori traže da Häring ne ide u misije već da ide na daljnji studij u specijalizaciji moralne teologije. Na njegovu obječiju da ga moral i pravo koje je on u teologiji slušao, ne zanimaju i da prema načinu na koji se ti predmeti predaju ima odbojnost, provincijal mu je odgovorio: »Profesori i ja želimo upravo to da se vi zauzmete za temeljnu obnovu morala«⁵. Ta je odluka temeljito usmjerila Häringov životni put. Ostao je u Njemačkoj i već u studenom 1939. godine među prvim katoličkim svećenicima bio je mobiliziran u sanitestku službu njemačke vojske. Tu je ostao do siječnja 1940. godine kada se vraća u Gars am Inn gdje je u nedostatku profesora počeo predavati moralnu teologiju. Budući da su gotovo svi studenti tijekom ljeta bili mobilizirani, njegovi pretpostavljeni odlučili su poslati ga u Tübingen na specijalizaciju moralne teologije.

Theodor Steinbüchel, koji se sklonio u Gars am Inn nakon što je 1939. godine nacistički režim ukinuo Münchenski teološki fakultet, predložio mu je temu za doktorski rad: »Das Heilige und das Gute« (»Sveto i dobro«), o odnosu između vjere i morala. Häring se upisao na fakultet u Tübingenu, ali je nakon 4 tjedna bio pozvan ponovno u vojsku i tako započinje drugo važno razdoblje u njegovu životu, tj. vrijeme provedeno u Drugom svjetskom ratu.

1. Iskustvo rata

Godine provedene u Drugom svjetskom ratu, imale su snažan utjecaj ne samo na njegov život nego i na njegove teološke horizonte. Kao bolničar Häring je proveo u njemačkoj vojsci, uz dva kraća prekida, dugi vremenski period, od studenog 1939. do kraja rata 1945. godine⁶.

Pod kraj 1940. godine prebačen je u Francusku (Normandija), a u svibnju 1941. godine na istočnu bojišnicu u Poljsku. Kad izbija rat u Rusiji Häring kao bolničar prelazi u pješadijsku bojnu. Uz službu bolničara bio je cijelo vrijeme rata svećenik kako za njemačku vojsku tako i za poljske i ruske građane. Uistinu je poučno čitati njegovu knjigu: »Ho visto la bontà liberatrice« (1977. god.) (Vidio sam dobrotu koja oslobađa), kao i jednu od njegovih posljednjih knjiga pisanu 20 godina kasnije: »Geborgen und frei. Mein Leben« (1997) (Zaštićen i slobod-

⁴ Usp. isto, str. 20.

⁵ Isto, str. 26.

⁶ To teško vremensko razdoblje opisao je Häring posebno u svojoj knjizi: *Ho visto la bontà liberatrice*, Roma 1977. Sjećanja na to vrijeme nalaze se također u njegovoj knjizi: *Geborgen und frei. Mein Leben...*, str. 27–55. Dva prekida: od siječnja do studenog 1939. i drugi puta nakon što je bio ranjen u Rusiji: svibanj – lipanj 1942.

dan. Moj život), u kojima opisuje vrijeme provedeno u njemačkoj vojsci za vrijeme Drugog svjetskog rata. Kako na početku svoje vojne službe u Francuskoj tako i kasnije u Poljskoj i osobito u Rusiji Häring je slavio euharistiju na koju su dolazili njemački vojnici, katolici i protestanti, ali i poljski i ruski vjernici. Zahvaljujući dobrom poznavanju i poljskog i ruskog jezika kontaktirao je sa domaćim ljudima te pastoralno djelovao: krstio, dijelio sakramente umirućih i brinuo se za bolesnike i umiruće. Puno puta se događalo da je domaće pučanstvo u Rusiji pomagalo neprijatelja, njemačke ranjenike, jer je među njima bio svećenik-bolničar Häring koji je nakon što je njegova jedinica došla u neko mjesto uspostavio kontakt s domaćim ljudima i pomagao im riskirajući često puta kazne od nadređenih časnika njemačke vojske.

U ratu je bio ranjen kod Harkova, a njegova je jedinica sudjelovala i u opsadi Staljingrada. Pri povlačenju, u nedostatku časnika i u općem rasulu njemačke vojske njegova je jedinica izabrala njega, »patra Häringa«, kao vođu za samostalan proboj prema Njemačkoj. U tom proboju sa ranjenicima pomagali su im ruski građani sa svim onim što su imali. Na rastanku s jednom ruskom obitelji koja im je pomogla Häring ih je upitao kako to da oni Rusi nakon toliko zla što su im ga Nijemci učinili njima sada mogu iskazivati toliku ljubav? Majka, domaćica je odgovorila: »Mi molimo svaki dan da dragi Bog naših pet sinova vrati zdrave kući. Svi oni služe u ruskoj vojsci. Ali, kako bismo se danas usudili izreći tu molitvu, ako ne bismo mislili na to da i vaše majke, vaše žene mole istog nebeskog Oca na istu nakanu kao i mi?«⁷.

Na kraju rata Häring se, djelujući kao svećenik na jednoj župi u Poljskoj, morao 6 mjeseci kriti od Crvene armije. Nakon toga odlučio je vratiti se u rodni kraj. To mu je uspjelo učiniti, iako je na tom dugom putu morao proći nebrojene zapreke⁸.

U ratnom vihoru ili kako ga je Häring nazvao, »tvrdoj školi života«, on je puno naučio tako da je puno godina kasnije mogao napisati: »Gledajući unatrag, postajem svjestan da su teška ratna iskustva za mene bila jedna tvrda škola možda neophodna da bi mogao otkriti jedinstvenu vrednotu slobode savjesti, ispravno značenje odgovornosti i odgovorne poslušnosti te zrelij pristup zakonu, uključujući crkveni zakon«⁹.

2. Na putu obnove moralne teologije

Vrativši se nakon Drugog svjetskog rata u osiromašenu i ratom slomljenu Njemačku, Häring se namjerava posvetiti pastoralnom djelovanju pod vidom du-

⁷ B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 45.

⁸ Usp. *isto*, str. 47–54.

⁹ B. HÄRING, *Ho visto la bontà...*, str. 71.

hovne obnove. Iz Stuttgarta piše svojem provincijalu: »Hvala Bogu živ sam i zdrav. Ali, molim Vas, nemojte više misliti od mene učiniti profesora moralne teologije. Ja želim biti misionar. Spreman sam odmah održati pučke misije«¹⁰. Ipak, po želji njegovih pretpostavljenih, osobito profesora, Häring odlazi u Tübingen na specijalizaciju iz moralne teologije. Tu je marljivo proučavao velike teologe 19. stoljeća (kardinal Newmann, M.J. Scheeben) kao i suvremene autore K. Adam, R. Guardini i Th. Steinbüchel. Pohađao je predavanja trojice profesora na evangeličkom fakultetu: Köberle, Richter i Thiliecke. Za doktorski rad »Das Heilige und das Gute« (Sveto i dobro) posebno je studirao Maxa Schelera na kojega se u svojim ranijim radovima češće pozivao. Upoznavanje s filozofijom Maxa Schelera utjecalo je u Häringovom školovanju na produbljenje smisla za »vrednote« u moralnom životu. Veoma brzo, u lipnju 1947. godine završava doktorski studij sa završnim ispitom¹¹. Prije tog ispita, poznati profesor Karl Adam rekao je svojim kolegama: »Ja vas molim, nemojte postupati prema patru Häringu kao prema učeniku, već kao prema kolegi«¹².

Nakon završenog studija u Tübingenu, Häring je počeo u ljetu iste godine predavati moralnu teologiju u Gars am Innu. Uz službu profesora važno je naglasiti i onu njemu veoma dragu, misonarsko djelovanje. S redovničkim subratom V. Schurrom postao je 1948. godine jedan od prvih pučkih misionara u Njemačkoj. Iskustvo rata kao i iskustvo pučkih misija pobudilo je u Häringu zanimanje za proučavanje pastoralne sociologije što će se nešto kasnije vidjeti u njegovim djelima, osobito: »Sociologija obitelji« (1954.), »Moć i nemoć vjere« (1956.) te »Ženidba u ovom vremenu« (1960.)¹³.

Kao što je svim srcem htio postati misionar, kao što je svega sebe dao kao bolničar u njemačkoj vojsci, tako je »u potpunosti« htio biti profesor moralne teologije. To se vidjelo na početku njegove profesorske službe 1947. godine. Njegova su predavanja studenti ciklostilom izdavali i poticali ga na pisanje priručnika moralne teologije. Tako se postupno razvijala nova vizija moralne teologije, koju je Häring sintetizirao u udžbeniku pod imenom: »Das Gesetz Christi«. *Moraltheologie dargestellt für Priester und Laien*¹⁴. Knjiga je objavljena 1954. godine na njemačkom jeziku u jednom svesku od 1448 stranica.

¹⁰ B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 55.

¹¹ Usp. doktorska disertacija pod naslovom: *Das Heilige und das Gute. Religion und Sittlichkeit in ihrem gegenseitigen Bezug*, Kreiling vor München/Freiburg i. Br. 1950. Osim na više stranih jezika doktorski rad je također izdan pismom za slijepce.

¹² B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 57.

¹³ Izbor iz Häringove bibliografije, djela u izvornom izdanju do 1984. godine, može se naći na hrvatskom jeziku u: B. HÄRING, *Kristov Zakon. Slobodni u Kristu*, III, KS, Zagreb 1986., str. 587–588. Za cjelovitu Häringovu bibliografiju do 1987. godine usp. S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring*. *Dissertatio ad Doctoratum in Theologia morali consequendum*, Roma 1988., str. 211–217.

»Kristov Zakon« je nova postavka moralne teologije u odnosu na tada važeće udžbenike te teološke discipline. Häring daje važno mjesto Svetom pismu, osobito na liniji obnove moralne teologije njemačkog govornog područja, preuzima ono najbolje iz tada aktualnih filozofskih smjerova: fenomenološki, osobito njemački smjer, filozofija vrednota, kršćanski personalizam. Važno je kristološko usmjerenje moralne teologije osobito pod utjecajem sv. Alfonza Liguoria (1696–1787), velikog moraliste i crkvenog naučitelja, te osnivača Reda kome Häring pripada. Zanimljivo je spomenuti da su naslovnici njegove moralne teologije ne samo svećenici nego i vjernici laici.

Osim nove postavke moralne teologije velika novost »Kristovog zakona« jest novi duh koji je Häring uspio dati moralnoj teologiji. Radi se o moralu koji je otvoren novim izazovima svijeta, koji, premda se temelji na prošlosti, otvoren je pozitivnim izazovima budućnosti.

Häringova knjiga »Kristov zakon« prihvaćena je u Katoličkoj Crkvi ali i šire sa simpatijama kako od najvećeg broja teologa tako i od velikog broja biskupa. U predgovoru francuskog izdanja mons. Garrone (kasnije kardinal) je napisao: »C'est un livre de maitre«¹⁵. Nakon prvog njemačkog izdanja 1954. godine slijedila su ubrzo druga izdanja. Svako slijedeće izdanje je imalo nešto novo. Najveća promjena nastaje 1961. godine kada je knjiga podijeljena u 3 sveska i obnovljena, osobito u jednom dijelu posebnog morala. Posljednje, osmo njemačko izdanje sa osvrtima na II. vatikanski koncil izlazi 1967. godine.

Knjiga »Kristov zakon« je doživjela takav uspjeh da s pravom V. Schurr može reći kako je to djelo dostiglo »nevjerojatan rekord kao nijedno drugo djelo u redemptorista nakon sv. Alfonza Liguoria...U zemljama njemačkog govornog područja raspacano je do 1969. godine 32 tisuće primjeraka, a u cijelom svijetu oko 200.000 primjeraka«¹⁶. Uz njemačka izdanja knjiga je prevedena i na druge europske i svjetske jezike. Među ostalima i na japanski, kineski i koreanski. »Kristov zakon« je interesantan i za druge konfesije. Tako u Porto Alegre »u Brazilu tom knjigom se služe u luteranskom sjemeništu, a u Tokiju u anglikanskom sjemeništu«¹⁷.

¹⁴ Usp. B. HÄRING, *Das Gesetz Christi. Moraltologie dargestellt für Priester und Laien*, Freiburg i. Br. 1954. Hrvatski prijevod: *Kristov zakon, I, Opća kršćanska moralna teologija*, KS, Zagreb 1973.

¹⁵ G. M. GARRONE, Preface, u: B. HÄRING, *La loi du Christ. Théologie morale à l'intention des pretres et des laics*, I, Paris 1955., str. 12.

¹⁶ V. SCHURR, Bernhard Häring. *Il rinnovamento della teologia morale*, Torino 1971., str. 40.

¹⁷ Isto.

3. Häring je poznat i u Hrvatskoj

Jedno od najvažnijih razdoblja u plodnom teološkom životu Bernharda Häringa je ono provedeno u Rimu. On pripada redu redemptorista koji su u Rimu osnovali institut za moralnu teologiju pod nazivom »Academia Alfonsiana«. Uzdignuta na razinu visokih učilišta, »Academia Alfonsiana« je danas pridružena Lateranskom sveučilištu u Rimu¹⁸. Häring je sudjelovao od početka u stvaranju danas poznate »Alfonsiane« gdje se školuju budući teolozi moralisti iz cijeloga svijeta.

Prvo, sudjelovao je u pripremanju budućeg »Instituta za moralnu teologiju« (Rim, od zime 1948. do proljeća 1949. godine).

Drugo, u vremenskom razmaku od 1951. do 1953. godine boravio je kao profesor jedan semestar u Rimu, a jedan u Gars am Innu u Njemačkoj. 1953. godine prestala je raditi »Academia Alfonsiana« sve do 1957. godine kada započinje iznova s radom. Konačno, 1957. godine Häring dolazi u Rim i kao profesor ostaje trajno vjeran »Academiji Alfonsiani« sve do 1988. godine kada odlazi u zasluženu mirovinu.

Jedan broj Hrvata svećenika studirao je moralnu teologiju na spomenutoj »Academiji Alfonsiani« i Bernhard Häring im je bio profesor i učitelj. Zanimljivo je spomenuti da je prof. dr. Marijan Valković bio prvi iz Hrvatske koji je, nakon završenih studija na Sveučilištu »Gregoriana« i postignutog doktorata specijalizirao se i postigao drugi doktorat sa temom: »Per una teologia del ministero della confessione« (Za teologiju ispovijedne službe) na »Academiji Alfonsiani« pod vodstvom prof. dr. Bernharda Häringa¹⁹. Pisac ovih redaka bio je posljednji među hrvatskim svećenicima kojima je Häring u Rimu bio učitelj i koji je svoj rad pod naslovom »Duh i kršćanski život u moralnoj teologiji Bernharda Häringa« obranio u nazočnosti samoga Häringa²⁰. Nekoliko dana nakon toga Häring je napustio Rim i otišao u mirovinu u Njemačku, u Gars am Inn gdje je boravio do svoje smrti²¹.

¹⁸ O utemeljenju »Academiae Alfonsianae« usp. D. CAPONE, *Historia*, u: ACADEMIA ALFONSIANA 1957.–1982., *A Pontificia Approbatione XXV Anniversarium*, Roma 1981., str. 21–33.

¹⁹ Pod vodstvom poznatog prof. dr. Josefa Fuchsa dr. Valković je postigao svoj prvi doktorat na »Sveučilištu Gregoriana«, koji je objavljen u cjelosti, usp. *L'uomo, la donna e il matrimonio nella teologia di M. J. Scheeben*, Roma 1969., str. VII–201 (Analecta Gregoriana, vol. 152, Series Fakultatis Theologicae: Sectio B, n. 48). Dio drugog doktorskog rada pod vodstvom Bernharda Häringa objavljen je pod naslovom: *Aspetto ecclesiale del sacramento della penitenza*, u: *Studia Moralia V* (1967), str. 201–214.

²⁰ Usp. S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring*. *Dissertatio ad Doctoratum in Theologia morali consequendum*, Roma 1988.

²¹ Usp. M. VALKOVIĆ, Dva značajna jubileja. Teolozi moralisti Josef Fuchs i Bernhard Häring – osamdesetogodišnjaci, u: *Bogoslovska smotra LXII* (1992), br. 3–4, str. 303–305; isti, In Memoriam Bernhard Häring (1912–1998), u: *Kana*, XXIX (1998), br. 7–8, str. 16–17.

Velikim zalaganjem prof. dr. Marijana Valkovića Häring je postao poznat i u Hrvatskoj i to prije svega po svojem najpoznatijem djelu »Kristov zakon«.

Na temelju 8. (pokoncilskog) njemčkog izdanja prevedena su na hrvatski jezik prva dva sveska »Kristova zakona«; prvi 1973. godine, a drugi 1980. godine uz 8 posebnih dodataka njemačkom prijevodu. Treći svezak je preuzet iz Häringovog novog priručnika »Slobodni i vjerni u Kristu«, koji je u vremenu od 1978.–1981. izašao u tri sveska najprije na engleskom, a onda na njemačkom jeziku.

Možemo reći da je po Häringovom priručniku »Kristov Zakon« njegova vizija moralne teologije ušla i na hrvatsko govorno područje.

4. Teolog Drugog vatikanskog koncila

Häring je sudjelovao u pripremanju Drugog vatikanskog koncila. 18. srpnja 1960. godine bio je imenovan konzultorom u najvažniju Teološku komisiju kojoj je predsjedao kardinal Ottaviani. Vidio sam dobar znak u tome, piše Häring puno godina kasnije, »da sam na putu za prvo zasjedanje te Komisije u ulici Via di Riconciliazione susreo patra Henri de Lubaca. Mi smo postali prijatelji, također reći na prvi pogled. Odmah nakon toga susreli smo također Yves Congara. U dvorani gdje su se održavale sjednice Komisije sjedili smo obično jedan pored drugoga«²². Häring je bio aktivan u radu Komisije, osobito u pitanjima braka i obitelji, s idejama koje su se razlikovale od već unaprijed pripremljenih dokumenata. Na jednom zasjedanju Komisije dobio je i »javni ukor«²³ zbog svojih stavova.

Usp. »odvažne« pretkoncilske aktivnosti B. Häring je 28. rujna 1962. godine bio imenovan »stručnjakom savjetnikom« (peritom) na Drugom vatikanskom koncilu. To imenovanje treba zahvaliti papi Ivanu XXIII. koji je iznimno cijenio B. Häringa. U pismu, koje je papa Ivan XXIII. uputio Häringovom generalu, izriče svoje priznanje za »Kristov zakon«. To se zbivalo u vrijeme kada je na osnovu mnogih optužujućih pisama »Kristov zakon« bio ispitivan od »Svetog Oficija«²⁴. Preko tajnika pape Ivana XXIII. Häring se mogao uvjeriti da Papa cijeni njegova djela i njegov teološki rad²⁵.

Brojne su Häringove aktivnosti u pripremanju dokumenata Drugog vatikanskog koncila. Gledajući iz današnje perspektive to su veoma važni dokumenti i

²² B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 76.

²³ Usp. V. SCHURR, *Bernhard Häring...*, str. 83.

²⁴ Usp. B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 133.

²⁵ Häringovu knjigu: »Koncil u znaku jedinstva«, koja je bila rezultat predavanja francuskom episkopatu, papa Ivan XXIII. je čitao s velikim zadovoljstvom, usp. B. HÄRING, *Fede, storia, morale*. Intervista di Gianni Licheri, Borla, Roma 1989., str. 62.

koji obrađuju važna pitanja za život suvremenog kršćanina. Sudjelovao je u izradi poglavlja o vjernicima laicima (IV. glava »Lumen Gentium«); dao je važan doprinos prijedlogu da se u istom dokumentu pridoda poglavlje o općem pozivu na svetost (V. glava »Lumen Gentium«); u prvim koracima »Deklaracije o vjerskoj slobodi 'Dignitatis humanae'«, a posebno u oblikovanju završnog teksta o obnovi moralne teologije u »Dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika 'Optatum Totius'«, br. 16²⁶. Häring se najviše angažirao u pripremanju jednog od najvažnijih koncilskih dokumentata »Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu 'Gaudium et spes'«. Sve do rujna 1964. godine bio je tajnik teološke komisije za taj dokumenat. Zbog krive interpretacije jednog intervjua danog »Manchester Guardianu«, doživio je određene kritike. Taj događaj je utjecao na budućnost Häringovog rada na Koncilu²⁷ u smislu da više nije bio tajnikom spomenute teološke komisije ali je mogao na druge načine utjecati na oblikovanje pojedinih tekstova dokumenata osobito drugog dijela »Gaudium et spes«. Posebno važna Häringova aktivnost bila je povezanost s medijima. Za vrijeme trećeg zasjedanja Sabora (14. rujna – 21. studenog 1964. godine) bio je na raspolaganju »najmanje jedan sat u danu za tiskovne konferencije na engleskom jeziku«²⁸.

Važno je spomenuti da je Häring u korizmi 1964. godine održao duhovne vježbe pred papom Pavlom VI. s posebnim naglaskom na ulogu Duha Svetoga u životu kršćanina²⁹.

Häring je jedan od najvažnijih »koncilskih Otaca« koji su svojim odvažnim nastupima otvarali nove puteve u životu kršćana i Crkve. Brojni susreti s različitim ljudima, osobito različitim predstavnicima drugih Crkava, proširili su Häringove ekumenske vidike kao i one koje se odnose na ulogu Duha Svetoga u kršćanskom životu.

Nakon Koncila nastupa plodno razdoblje u teološkom i vjerničkom životu B. Häringa. Budući da je na Koncilu upoznao puno biskupa i teologa, već za vrijeme održavanja Drugog vatikanskog koncila bio je pozivan u inozemstvo na različita predavanja. Poslije Koncila Häring se sve više otvara potrebama opće Crkve i, može se ustvrditi, stavlja se u službu univerzalne Crkve. Djeluje u

²⁶ Usp. S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring...*, str. 68, bilj. 107., *Intervista*, 23 aprile 1986. U razgovoru je Häring potvrdio da je od njega predložena formulacija spomenutog teksta prihvaćena; usp. također B. HÄRING, *E' tuto in gioco. Svolta nella teologia morale e restaurazione*, Queriniana, Brescia 1994., str. 22–23.

²⁷ Usp. isto, str. 70–71.

²⁸ V. SCHURR, *Bernhard Häring...*, str. 88.

²⁹ Prema papi Pavlu VI. jedan od najvažnijih rezultata tih duhovnih vježbi trebala bi biti povećana pobožnost prema Duhu Svetom. Po želji Pavla VI. nakon tih duhovnih vježbi uveden je u molitvu »Blagoslovljen budi Bog« novi zaziv: »Blagoslovljen Duh Sveti Utješitelj« koji se i danas moli, usp. SACRA CONGREGATIO RITUM, *Urbis et Orbis – Decretum de nova pia invocatione in laudem Spiritus Sancti Paracliti*, u: *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964), str. 338.

SAD-u, u različitim zemljama Europe, u Južnoj Americi, u Africi i Aziji³⁰. Svoje iskustvo s afričkim kršćanstvom opisao je kasnije u knjizi: »Učio sam otvorenih očiju. Moje iskustvo s jednom drugom Crkvom«³¹.

Posebno poglavlje u njegovu životu jesu česta putovanja i nastupi u SAD-u gdje je Häring govorio tisućama ljudi, katolicima i pripadnicima drugih religija. Bio je »prvi katolički teolog koji je, kao gost, bio pozvan, od rujna 1967. do siječnja 1968. godine, na Union Theological Seminary (Columbia University in New York)³². U vremenskom periodu između »1967. i 1968. godine Häring je bio pozvan na oko 25 protestantskih fakulteta i teoloških škola da održi od jednog do pet predavanja. U istom vremenskom periodu držao je svakog ponedjeljka navečer javna predavanja na Temple University (Philadelphia) pred 850 studenata o novim perspektivama moralne teologije«³³. SAD su postale njegova druga domovina gdje mu je više puta bila ponuđena stabilna profesorska katedra, koju on nije htio prihvatiti zbog važnosti koju je davao svojem profesorskom radu na »Academii Alfonsiani« u Rimu³⁴. Vrijedno je spomenuti da je Häring od 1962. do 1980. godine u SAD-u primio 6 počasnih doktorata³⁵. Ta velika akademska i pastoralna aktivnost je trajala do 1976. godine kada je počeo osjećati tešku bolest, bio je to rak na grlu. Od jeseni 1979. godine dulji vremenski period nije mogao govoriti. Nakon brojnih operacija raka na grlu i gubitka glasnica, mogao je govoriti umjetnim glasom i od 1982. do 1988. godine iznova držati predavanja. To da je pobijedio tešku bolest često je u osobnom razgovoru i na predavanjima povezivao s unutarnjom snagom koju kršćanin dobiva po vjeri.

Spomenimo u postkoncilskom vremenu dvije stvari u kojima je Häring, s jedne strane, došao pod kritiku crkvenog učiteljstva, a s druge strane pokazivao osjetljivost za konkretne probleme suvremenog kršćanina. To su događanja oko enciklike »*Humanae vitae*«³⁶ i postupak o pravovjerju koji je Zbor za nauk vjere

³⁰ Usp. S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring*, str. 74–75.

³¹ Usp. B. HÄRING, *Ich habe mit offenen Augen gelernt. Meine Erfahrung mit einer anderen Kirche*, Herder, Freiburg im Breisgau 1992.

³² V. SCHURR, *Bernhard Häring...*, str. 107.

³³ *Isto*, str. 107–108.

³⁴ Usp. *isto*, str. 108.

³⁵ Usp. bibliografski popis u: ACADEMIA ALFONSIANA 1957.–1982., *A Pontificia Approbatione XXV Anniversarium*, Roma 1982., str. 156.

³⁶ Usp. B. HÄRING, *Krise um 'Humanae vitae'*, Bergen–Enkheim 1968.; V. SCHURR, *B. Häring...*, str. 98 ss. Nakon što je otišao u mirovinu Häring obrazlaže situaciju oko »*Humanae vitae*«, usp. B. HÄRING, *Fede storia morale, Intervista di Gianni Licheri*, Borla, Roma 1989., str. 74–85. Njemačku verziju te knjige, nešto skraćenu, pripremio je sam Häring, usp. B. HÄRING, *Meine Erfahrung mit der Kirche. Einleitung und Fragen von Gianni Licheri*, Herder, Freiburg im Breisgau 1989.

vodio u odnosu na Häringa³⁷. Oba događaja su utjecala na Häringov život i rad. Držim da će se nakon nekog vremenskog perioda moći objektivno procijeniti koliko je Häring svojim postupcima stvarno utjecao na razvoj postkonzilske teologije, osobito moralne i pastoralne teologije.

5. Znanstvena i spisateljska djelatnost

Osim profesorske službe na »Academia Alfonsiana« u Rimu, Häring je kao profesor kraće ili dulje vrijeme predavao i na drugim ustanovama u Italiji i diljem svijeta. Spomenimo tek neka: od 1957.–1965. godine na »Katehetskom međunarodnom Institutu 'Lumen Vitae'« u Bruxellesu; od 1960.–1965. godine na »Pastoralnom Institutu« Lateranskog Sveučilišta. Dva puta je kao profesor gost po jedan semestar predavao na Misijskom fakultetu Papinskog Sveučilišta Gregoriana. Od 1962. godine počinje njegova profesorska aktivnost u SAD-u³⁸. S posebnim oduševljenjem neko vrijeme odlazi u Afriku gdje drži predavanja i vrši druge pastoralne aktivnosti³⁹. Bio je rado pozivan i rado slušan profesor koji je pronosio ideje Drugog vatikanskog koncila u razne dijelove svijeta.

B. Häring je bio plodan teološki pisac koji je objavio više od 70 knjiga i preko 420 članaka. On je svoja djela objavljivao na svim važnijim svjetskim jezicima. To je jedan od rijetkih teologa i znanstvenika uopće koji je, zbog dobrog poznavanja više jezika, mogao u originalu objavljivati na njemačkom, engleskom i talijanskom jeziku. Najveći broj njegovih knjiga preveden je i tako postao dostupan velikom broju kršćana i ljudi dobre volje u cijelome svijetu.

Bio je čovjek pun energije i novih ideja. Tako je poslije Drugog vatikanskog koncila zajedno sa V. Schurrom pokrenuo teološki niz pod nazivom: »Goruća mjesta teologije«, u kojem je objavio velik broj svojih djela. Zajedno s kolegom profesorom S. O'Riordanom pokrenuo je 1972. godine niz: »Moralna teologija danas« u kojem je objavio 9 knjiga⁴⁰.

³⁷ Proces protiv Häringa je službeno voden od 16. prosinca 1975. do 2. travnja 1979. godine posebno s obzirom na talijanski prijevod njegove knjige: *Etica medica*, Edizioni Paoline, Roma 1972. Knjiga je najprije objavljena na engleskom i njemačkom jeziku. Proces je obustavljen 1979. godine nakon što je objavljen prvi svezak: *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per preti e laici*, Edizioni Paoline, Roma 1979., obustavljen je proces, usp. B. HÄRING, *Fede storia morale...*, str. 111–112.

³⁸ Usp. B. HÄRING, *Geborgen und frei...*, str. 107–116; S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring...*, str. 72–75.

³⁹ U knjizi: *Ich habe mit offenen Augen gelernt...* opisuje svoje iskustvo kao Europljanina s afričkom Crkvom.

⁴⁰ U prvom nizu: »Punti Scottanti di Teologia« objavljeno je 78 svezaka. A u drugom: »Teologia morale, oggi« 22 djela, usp. S. BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring...*, str. 81.

Häring je sasvim sigurno pridonio obnovi moralne teologije u 20. stoljeću. On nije tipičan predstavnik njemačkog načina bavljenja teologijom u kojem je na prvom mjestu sustavno proučavanje određenih pitanja. On je čovjek široke kulture, velikog iskustva, osobito onog iz Drugog svjetskog rata, koji pokušava trenutno odgovarati na goruće probleme čovjeka svojeg vremena, posebno na etičko-moralnom području. On je u svojem životu spajao različite kulture i mentalitete. Kao Nijemac proveo je najveći dio svojeg znanstvenog rada u Italiji i to u Rimu. S Drugim vatikanskim koncilom širi svoje vidike proučavajući kulture i mentalitete u drugim dijelovima svijeta. U tom kontekstu treba promatrati važnije oznake Häringove moralne teologije. To je prije svega moral odgovornosti u kojem se ističe biblijski i personalno-egzistencijalni pristup. Uz dobro poznatu kristološku dimenziju Häringove moralne teologije važno mjesto zauzima pneumatološka dimenzija, tj. kršćanski moral u Duhu Svetom. Možda je upravo otvaranje pneumatološkoj dimenziji, koje je sve prisutnije u njegovim djelima, bilo poticajem zanimanja i traženja odgovora na goruće probleme suvremenog čovjeka.

Häring stavlja veliki naglasak na socijalnu etiku i etiku mira. On promatra moral u dinamici povijesnog razvoja u kojem značajno mjesto zauzima ekumenska, misionarska i u novije vrijeme ekološka komponenta. Svoja promišljanja o bračnom i seksualnom moralu zbog kojih je nerijetko nailazio na nerazumijevanja i suprotstavljanja proizlaze iz njegove postavke moralne teologije, tj. kreativne slobode i kreativne vjernosti u odgovornosti. Shvativši kako je za suvremenog čovjeka najveći problem odgovorno ponašanje i općenito odgovorno življenje Häring traži puteve koji u moralnom životu suvremenog kršćanina vode do odgovornosti.

Posljednju etapu svojeg životnog puta, nakon umirovljenja 1988. godine, Häring je proveo u Gars am Innu u Njemačkoj. Njegove knjige iz tog vremena izražavaju tjeskobu i nade⁴¹. U tim knjigama se obrađuju neka aktualna pitanja suvremenog života Crkve: pastoral rastavljenih, lik svećenika danas i sutra, odnos prema Crkvi u nekim moralnim i općenito teološkim poteškoćama...⁴². Ovdje Häring odstupa od svojeg do tada uobičajenog blagog, pomirljivog i nada-sve obazrivog načina komuniciranja sa crkvenim učiteljstvom.

⁴¹ Usp. M. VALKOVIĆ, *Bernhard Häring (1912–1988)*..., str. 17.

⁴² Usp. neke od naslova, bilo na izvorniku bilo na talijanskom prijevodu: *Auswegslos? Zur Pastoral bei Scheidung und Wiederverheiratung*, Herder, Freiburg im Br., 1989.; *Es geht auch anders. Plädoyer für eine neue Umgangsform in der Kirche*, Herder, Freiburg im Br., 1993.; *Prete di oggi, prete per domani. Quale prete per la Chiesa e per il mondo?*, Queriniana, Brescia 1995.; *Geborgen und frei...*; *Meine Hoffnung für die Kirche. Kritische Ermutigungen*, Herder, Freiburg im Br., 1997.

Ipak, ako danas želimo vrednovati Häringov opus ne možemo se zadržati samo na posljednjim njegovim knjigama. Te knjige su odraz vremena i sredine u kojoj je Bernhard Häring proveo posljednje godine svojeg života. One upućuju na suvremene probleme u kojima se nalazi moralna teologija i Crkva.

Držim da će se tek nakon određenog vremenskog perioda moći objektivno procijeniti koliko je Bernhard Häring svojim postupcima i svojim radom utjecao na razvoj postkoncilske teologije, osobito moralne i pastoralne teologije.

6. Zaključak

Promatrajući Häringov životni put, njegov boravak i rad u Rimu, na II. vaticanskom koncilu, njegovu postkoncilsku aktivnost u različitim zemljama i kulturom kao i njegov bogati znanstveni opus, možemo reći da je Bernhard Häring bio čovjek koji je u svakom trenutku svojega života imao pogled upravljen prema budućnosti. Tako je to bilo u djetinjstvu kada je »sanjao« o tome da će postati misionar; tako je to bilo u drugom svjetskom ratu kada je nakon rasula njemačke vojske pod Staljingradom »preuzeo ulogu vođe« koji će svoju jedinicu provesti između zaraćenih strana; tako je to bilo i kasnije u njegovu teološkom životu i radu kada je »hrabro utirao put« obnovi moralne teologije i često se zbog toga nalazio u poteškoćama. Häring je bio čovjek intuicije na osnovu koje je mogao »vidjeti dalje od drugih«, ali također izvrgnuti se opasnosti krive procjene ili nedovoljno utemeljene tvrdnje.

Bernhard Häring je nadasve bio čovjek vjernik koji je volio svoju Crkvu u kojoj je uz brojne radosne trenutke doživio i ne mala nerazumijevanja. Usprkos svega ostao je vjeran svojoj Crkvi poput svojeg prijatelja i sumišljenika na Drugom vaticanskom koncilu Yves Congara⁴³ i više drugih velikih teologa 20. stoljeća. Upravo zbog toga što je na vrhuncu svoje slave i moći (on je sasvim sigurno jedan od rijetkih suvremenih teologa čija se djela čitaju na svim stranama svijeta) ostao vjeran Crkvi, zaslužuje našu pozornost i zahvalnost nas njegovih studenata u Rimu na »Academii Alfonsiani« i zahvalnost svih onih studenata u Hrvatskoj koji su studirali moralnu teologiju po njegovu priručniku »Kristov zakon«.

Häringovi kolege, prijatelji, a kasnije i učenici znali su cijeniti njegov rad te su prigodom njegova 65. rođendana prvi puta, a prigodom njegova 80. rođendana drugi puta objavili »Festschrift«, dvije vrijedne knjige sa priložima poznatih i priznatih teologa⁴⁴.

⁴³ Usp. J. PUYO – Y: CONGAR, *Život za istinu. Jean Puyo pita – Yves Congar odgovara*, KS, Zagreb 1979.

⁴⁴ Usp. In libertatem vocati estis. Miscellanea Bernhard Häring, *Studia Moralia* XV (1977); J. RÖMELT UND B. HIDBER, *In Christus zum Leben befreit*, Herder, Freiburg im Br., 1992. Spomenimo tek neke velike teologe koji su sudjelovali svojim priložima: Yves Congar, Franz Böckle, Josef Fuchs, Alfons Auer, Karl Rahner, Louis Vereecke, Joseph Ratzinger, Franz Furger, Bruno Hidber, Marciano Vidal, Klaus Demmer, Hans Rotter i drugi.

Život i rad B. Häringa duboko su obilježeni brigom za čovjeka, prije svega za čovjeka u nevolji i poteškoćama. To mogu i osobno potvrditi sa dva slijedeća događaja: 1. U kolovzu 1986. godine posjetio sam s nekoliko prijatelja tada svojeg profesora u Rimu Bernharda Häringa koji se u to vrijeme nalazio na odmoru u Gars am Innu, u Njemačkoj. Stigavši predvečer potražili smo patra Häringa koji je upravo bio kod večere. Došao je odmah i samo što smo se pozdravili, upitao nas je želimo li večerati i treba li nam prenoćište. Zahvalivši se, jer smo imali osigurano jedno i drugo, bili smo ugodno iznenađeni kada je potom s nama proveo sat i po vremena pokazujući nam prekrasni samostan redovnika Presvetog Otkupitelja i veliki vrt u kojem je on godinama iz hobija bio vrtlar;

2. Početkom studenog 1991. godine, za vrijeme okrutnog rata protiv Hrvatske, Häring je pisao: »Svaki dan mislim moleći na moje poznanike u Hrvatskoj i na cijeli narod koji tako užasno trpi. Često ne mogu dugo u noć spavati, neprekidno molim: 'Gospodine, spasi svoj narod'«⁴⁵.

Zahvalnost je jedna od vrlina koju nas je u Rimu učio pater Häring. U poštovanju i zahvalnosti sjećat ćemo se tog velikog čovjeka, kršćanina i teologa koji je obilježio naše vrijeme.

⁴⁵ U posljednjem pismu autoru ovog članka (30. ožujka 1998.) Häring navodi: »Unatoč mojoj starosnoj dobi stalno sam informiran o situaciji kod vas u dubokom uvjerenju da kod vas neće nedostajati apostola mira i pomiritelja«.